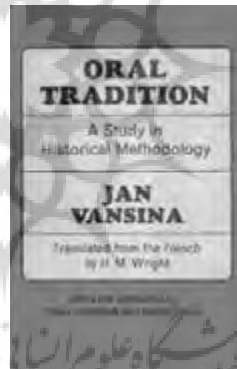

روش‌ها و ارزش‌ها تاریخ‌شفاه

• مرصیه سلیمانی

- Oral Tradition: A study in Historical Methodology
- Author: Jan vansina
- publisher: Aldine Transaction/226 Pages
- Language: English
- ISBN: 978 – 0202308197

باید دانست که فن تاریخ‌نویسی را روشی است که هرکس بدان دست نیابد.

این خلدون / مقدمه

روش تحقیق

آن‌چه علم و نظریه‌ی علمی را از سایر روش‌های کسب دانش متمایز می‌کند، به کاربردن روش علمی برای دستیابی به دانش است. هدف روش تحقیق تسهیل تفکر به منظور پاسخ به پیچیدگی‌های مسائل شناخت است. اما روش، مجموعه عملیاتی است که امکان تجزیه و تحلیل، درک و توجیه واقعیت مورد مطالعه را فراهم می‌آورد. مراحل اصلی روش علمی عبارتند از: انتخاب موضوع، طرح مسأله، تدوین سؤالات، تعیین اهداف، بررسی سابقه، طرح فرضیه، روش پژوهش، روش گردآوری اطلاعات و تحلیل داده‌ها. بنابراین، هنگامی که از روش تحقیق سخن می‌گوییم، مراد ما مجموعه‌ای از قواعد، ابزارها و راه‌های قابل اعتماد و نظام‌مند برای بررسی و شناخت واقعیت‌ها و کشف مجهولات و دستیابی به راه‌حل مسائل و مشکلات است و این چیزی جز روش شناخت علمی نیست.

در مسیر کشف حقایق علمی، این مسأله اهمیت ندارد که چه چیزی باید کشف شود. بلکه مهم دانستن این نکته است که راه‌های زیادی برای این کار وجود دارد. این راه‌ها را پژوهشگران باید بشناسند تا مناسب‌ترین و مطمئن‌ترین و کم‌هزینه‌ترین راه را انتخاب کنند. از همین رو، روش تحقیق اهمیت می‌یابد. به گفته‌ی یکی از محققان، انتخاب درست و منطقی این راه‌ها و یا ارائه یک طرح تحقیق منسجم و استوار، خود نیمی از تحقیق محسوب می‌شود، زیرا بر سر نوشت پژوهش اثر مستقیم و تعیین کننده‌ای می‌گذارد.

روش‌شناسی به بررسی روش‌های شناخت در علوم می‌پردازد که می‌تواند تمامی جوانب شناخت را شامل شود. روش شناخت همواره از دغدغه‌های بشر بوده است، اما با تفکیک علوم از یکدیگر و پیدایش شاخه‌های متعدد و متکثر علم، مباحث روش‌شناسی رونق گرفت و مجادلات مهم روش‌شناختی در علوم طبیعی و اجتماعی مطرح شد. هدف این مباحثات، یافتن راهی علمی و منطقی برای دستیابی به واقعیت بود تا در پرتو آن از خطا و لغزش پرهیز شود و پژوهش علمی راه اصولی خود را بیابد و بپیماید.

روش‌شناسی در معنای وسیع کلمه، شناخت نظری و عملی روش آشکارسازی واقعیت است. در واقع، روش‌شناسی به نوعی فلسفه یا بینش در راه قوام روش‌ها اطلاق می‌شود. اما روش راهی است که به منظور دستیابی به حقیقت در علوم باید پیموده شود. از همین رو، روش به سه حوزه‌ی زیر اطلاق می‌شود:

(الف) راه‌هایی که انسان را به کشف مجهولات و حل مسائل هدایت می‌کند.

(ب) مجموعه قواعدی که در بررسی‌های علمی واقعیات به کار می‌روند.

(ج) مجموعه ابزارها یا فنونی که آدمی را از وادی مجهولات به سوی معلومات

راهبری می نمایند.

و می توان آن را ثبت کرد یا رونوشت آن را تهیه نمود. طبعاً منابع دست دوم، چنین اعتباری ندارد و با واسطه های بیشتر و فواصل افزونتر از واقعیت، روبروی مورخ قرار می گیرد.

تاریخ شفاهی

تاریخ شفاهی^۱ یکی از شیوه های پژوهش در تاریخ است که به شرح و شناسایی وقایع، رویدادها و حوادث تاریخی، براساس دیدگاه ها، شنیده ها و عملکرد شاهدان، ناظران و فعالان آن ماجراها می پردازد. تاریخ شفاهی مقدمه ای است بر اسناد مکتوب از آن جهت که جریانات سیاسی در برخی از موارد، بدون برقراری رابطه میان پدیده ها و رخدادها از طریق اسناد قابل فهم، موجب می شوند تا بخشی از تاریخ درهاله ای از ابهام فرو رود.

مقررات آرشیوی از یک طرف و مصلحت اندیشی های سیاسی در برخی موارد موجب می شود تا محققان به تاریخ شفاهی تمایل و علاقه داشته باشند و آن را چونان مستندات مکتوب ارج بگذارند. اهمیت تاریخ شفاهی و کارکردهای آن باعث شده که در خارج از کشور دانشگاه ها و مدارس پیشگام در تاریخ شفاهی باشند.^۲ متون این تاریخ حتی در صورت مکتوب شدن، خصلتی گفتاری دارد و مصاحبه گر به عنوان یک شنونده ای فعال نقشی بسیار اساسی را ایفا می کند. در واقع گفتمان متقابل مصاحبه گر و مصاحبه شونده (راوی)، با به کارگیری شیوه های اصولی و استاندارد مصاحبه، به آشکار شدن زوایای پنهان تاریخ و بازسازی دوباره ای آن منجر می شود.

می گویند تاریخ شفاهی هم جدیدترین شیوه تاریخ نگاری است و هم کهن ترین آن. به لحاظ تاریخی، در اواخر قرن نوزدهم مدارک شفاهی مانند منابع مکتوب اهمیت پیدا کرد و از اوایل قرن بیستم تاریخ شفاهی وارد مرحله جدی تری شد. تاریخ شفاهی به شیوه ای امروزی و نوین، برای اولین بار در سال ۱۹۴۸ میلادی در دانشگاه کلمبیا پایه گذاری شد و پس از تشکیل انجمن تاریخ شفاهی در سال ۱۹۶۶ و سپس تأسیس بخش تاریخ شفاهی دانشگاه هاروارد در سال ۱۹۶۷، وسعت بیشتری یافت و به عنوان مبحثی جدی در محافل پژوهشی و تاریخی جهان مورد قبول واقع گردید. در واقع، آن نوینز نخستین کسی است که اولین آرشیوهای تاریخ شفاهی را در دنیا به وجود آورد و پس از وی لویزاستار، جانشین او در اداره تحقیقات تاریخ شفاهی دانشگاه کلمبیا شد.^۳

بدین ترتیب شکل گیری تاریخ شفاهی و تکوین و توسعه ای آن طی چهار دوره یا مرحله صورت پذیرفت. در دهه های هشتاد، در واقع نسل سوم تاریخ شفاهی موجودیت پیدا کرد. در این دوره حرفه ای تاریخ شفاهی از محافظه کاری دهه پنجاه و آزادی گری دهه های شصت فراتر رفت و به یک رشته ای تخصصی بدل شد. دوره چهارم آن از ۱۹۹۰ بدین سو را در برمی گیرد و مهم ترین دغدغه ای آن بحث آکادمیک کردن تاریخ شفاهی در دانشگاه ها و مدارس است.^۴

روایت شفاهی...

از میان انبوه آثاری که پیرامون روش تحقیق در تاریخ و روش شناسی تاریخی - به زبان انگلیسی - به چاپ رسیده، بخشی از جذاب ترین و پرمخاطب ترین آن ها آثاری هستند که در حوزه ای تاریخ شفاهی به تحریر درآمده اند. از مرکز تاریخ شفاهی دانشگاه کنکوردیا گرفته تا انجمن تاریخ شفاهی استرالیا و مؤسسه تاریخ شفاهی فرانسه^۵، از پروژه ای امریکایی تاریخ شفاهی منطقه ای تا مرکز تاریخ شفاهی در دانشگاه کنتاکی و نیز مراکزی مثل برنامه ای تاریخ شفاهی جنوب

در کار تاریخ، شناخت روش و هدف اهمیت خاص دارد. در حقیقت، علم فقط از آن هنگام توانسته پیشرفت واقعی حاصل کند که دریافته است در مسیر خویش چگونه و از کجا باید قدم بردارد و آن هدف که در پیش دارد چیست؟

تاریخ، بی شک تنها گردآوری روایات یا مقایسه ای آن ها و شناخت «واقعیت» حوادث گذشته نیست؛ ورای این کار، نظر به توجیه و تفسیر این «واقعیت» دارد که بین جزئیات رابطه برقرار می کند و آن ها را به یکدیگر پیوند می دهد. این کار در واقع عبارت از تجدیدنمای گذشته است به کمک مصالح و موادی که این جا و آن جا از بقایای آثار حوادث باقی مانده است. مصالح و موادی را که مورخ برای این بازسازی گذشته به کار می برد، البته از مدارک و اسناد پراکنده ای که از دستبرد زمان در امان مانده است، به دست می آورد، اما وی البته تمام مصالح و مواد گذشته را نمی تواند در این بازسازی خویش به کار گیرد و خواه ناخواه قسمتی از آن را کنار می گذارد. به علاوه، وی چگونه می تواند این مواد و مصالح غیرمادی را - که به وسیله ای اذهان گواهان، روایان و ناقلان گذشته مکرر دستکاری شده است - تبدیل به عناصر اصلی و واقعی کند که گذشته را آن چنان که بوده، بنا می کرده است؟

اولین روش مورد استفاده مورخان، در طول تاریخ، روش توصیفی بوده است. این روش، مبتنی بر واقع گرایی در تاریخ نگاری و تاریخ نگری بوده است. انسان از ابتدای تاریخ، سه نوع جهان بینی را تجربه نموده است که در حوزه ای نگارش تاریخ نیز مؤثر بوده اند. این سه نوع جهان بینی عبارتند از: ۱- جهان در انسان ۲- انسان در جهان ۳- انسان جدا از جهان.

در حوزه ای این سه نوع جهان بینی، هفت نوع روش تجربه گردیده که عبارتند از: ۱- درون نگری ۲- مشاهده ۳- آزمایش ۴- تفهم ۵- پرسشنامه ای ۶- تاریخی ۷- تأویل. در حوزه ای تاریخ، روش های درون نگری، تاریخی و تأویل سهیم بیشتری را پیدا نموده اند که عمده آثار تاریخی تا قرن ۱۹ میلادی، مبتنی بر درون نگری، توصیف و شرح انبوه وقایع بوده است.^۶

مراحل اساسی پژوهش تاریخی

مراحل اساسی یک پژوهش تاریخی عبارتند از:

۱- تعیین، محدود کردن و تعریف مسأله؛

۲- تدوین فرضیه؛

۳- جمع آوری و سازمان دهی اطلاعات؛

۴- تعیین اعتبار، تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده؛

و ۵- تهیه گزارش.

انتخاب روش تحقیق، در مرحله سوم یعنی جمع آوری و سازمان دهی اطلاعات صورت می پذیرد. در این جا پژوهشگر منابعی را جستجو می کند که به وسیله آن ها شواهدی از وقایع گذشته بیابد. این منابع بسیار فراوانند و بایگانی ها، سرشماری های آماری، مطبوعات، اسناد شخصی، تصویرها، آلات و ابزار، فیلم ها، نوارهای ضبط صوت و... را در برمی گیرند. اما خود این منابع به دو دسته تقسیم می شوند: منابع دست اول و منابع دست دوم.

منابع دست اول شامل گزارش شاهدان عینی است که در یک واقعه ای تاریخی شرکت داشته اند. این منابع اسناد بسیار گوناگونی را در بر می گیرند که گواهی شفاهی از معتبرترین آن هاست. گواهی شفاهی یعنی گزارش لفظی یک شاهد یا شرکت کننده در یک واقعه که طی یک مصاحبه ای شخصی به دست می آید

مراد از روش تحقیق مجموعه‌ای از قواعد، ابزارها و راه‌های قابل اعتماد و نظام‌مند برای بررسی و شناخت واقعیت‌ها و کشف مجهولات و دستیابی به راه‌حل مسائل و مشکلات است و این چیزی جز روش شناخت علمی نیست

تاریخ شفاه

گذشته است که از یک شخص به شخص دیگر منتقل شده است» (ص xi). سپس با به دست دادن تعریفی دقیق از روایت‌های شفاهی، ویژگی خاص آن‌ها را وابستگی و پیوستگی به «قدرت حافظه بشری» دانسته که در عین حال مسئله صحت و اعتبار این روایت‌ها را نیز به چالش می‌کشد (ص ۱). اما این بدان معنا نیست که روایت‌های شفاهی یکسره غیر موثق‌اند، بلکه برعکس در محدوده‌های خاص، مثلاً در نقاطی از جهان که فاقد فرهنگ کتابت بودند (و شاید هنوز هم هستند)، شکل شفاهی ثبت تاریخ، قابل دسترس‌ترین منبع جهت بر ساختن گذشته به شمار می‌رود. (ص ۱)

فصل دو «روایت به مثابه زنجیره‌ای از گواهی‌ها» نام دارد و یکسره به مبحث گواهی و روایت، تعریف آن‌ها و ویژگی‌های خاص آن‌ها اختصاص دارد. از نظر نویسنده، «روایت‌های شفاهی، دربرگیرنده‌ی همه‌ی گواهی‌های کلامی - اعم از کلام عادی یا آواز - هستند که از گذشته گزارش می‌دهند» (ص ۱۹).

«گواهی کلامی، زنجیره‌ی انتقال» عنوان فصل سوم است که با درآمدی بر گواهی‌های مکتوب، به شیوه‌ی گواهی پرداخته و سپس گواهی‌های گروهی، اختلاف نظر در بین منابع خبری و پرسش از منابع خبری را مورد واکاوی قرار داده است. نویسنده عنوان می‌کند که «چون ممکن است منبع خبری، یا مصاحبه شونده، به دلایل مختلف و عمدتاً ترس، بر اظهارات خود پای‌بند نماند؛ بهترین ابزار ثبت گواهی‌های کلامی ضبط صوت و یا ضبط ویدیویی سخنان اوست.» (ص ۲۹)

در فصل چهار با عنوان «شیوه‌ی انتقال در روایت شفاهی»، مبحث ابزار (ص ۳۱)، کنترل و نظارت بر نقل روایات (ص ۳۳)، روایت‌های رمزی و پنهان (ص ۳۴) و ابزارهای تقویت حافظه (ص ۳۶) مورد توجه قرار گرفته است. ونسینا در این جا می‌گوید که مصاحبه‌گر، همواره باید در جریان مصاحبه قلم و کاغذی در دست داشته و موارد خاص را مکتوب نماید. در تلفظ برخی اسامی و عبارات، تکیه بر حافظه یا اعتماد به ضبط صوت ناکافی است و علاوه بر آن، هنگام مصاحبه می‌توان مواردی را مکتوب کرد و پس از اتمام آن، توضیحات بیشتری را از زاوی درخواست نمود.

«تحریف در نتیجه‌ی انتقال» عنوان فصل پنجم کتاب است و همان‌گونه که از نام آن پیداست، کاستی‌های انتقال روایت‌های کلامی یا تاریخ شفاهی را به بحث گذاشته. این فصل در برگیرنده‌ی یک بخش فرعی با نام «ناکامی حافظه» است و این ناکامی را در چهار سرفصل مورد بررسی قرار می‌دهد: الف) - ناکامی در شیوه‌ی انتقال (ب) - ناکامی در کنترل روایت (ج) - کثرت تکرار (د) - چگونگی ارزیابی ناکامی حافظه. بخش فرعی دیگر، «تحریف‌های تبیینی» (ص ۴۴) نام دارد و پایان بخش فصل، همانند سایر فصول، ارائه خلاصه‌ای از مطالب همین

دانشگاه کارولینای شمالی، تاریخ شفاهی مهاجران جنگی (سازمان حقوق بشر)، پروژه تاریخ شفاهی افریقایی - آمریکایی‌ها (دانشگاه لوییسیانا)، تاریخ شفاهی ژاپنی - آمریکایی‌ها، پناه جوانان، بازماندگان نسل‌کشی و... همگی به انتشار اسناد و کتبی پرداخته‌اند که این روش ثبت تاریخ را از منظری خاص به مخاطب معرفی کرده و اطلاعات دست اول تاریخی را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد.

اما در خصوص شیوه‌های تدوین تاریخ - یا تکیه بر مصاحبه‌های شفاهی - نیز کتب آموزشی بسیاری تألیف شده که غالباً به عنوان منبع درسی در دانشگاه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. یکی از این منابع، که از اعتبار و اهمیت بالایی برخوردار است و بنا به شهادت منتقدان و نیز مقالات مندرج در مجلات علمی مورد استقبال دانشجویان و پژوهشگران حوزه‌ی تاریخ قرار گرفته، اثری است با عنوان روایت شفاهی: پژوهشی در روش‌شناسی تاریخی^{۱۱} که توسط جان ونسینا^{۱۲} و از سوی انتشارات آلدین ترنسکشن^{۱۳} به چاپ رسیده است.

جان ونسینا متولد ۱۴ سپتامبر ۱۹۲۹ در بلژیک است. او به عنوان مورخ و انسان‌شناس متخصص در حوزه‌ی افریقا اشتهار دارد و در گروه تاریخ دانشگاه ویسکانسین، به عنوان استاد ممتاز، به تدریس مشغول است. از جمله آثار پرشمار او عناوین زیر از بقیه معروف‌ترند:

- پادشاهی‌های ساوانا (۱۹۶۶)

- روایت شفاهی به مثابه تاریخ (۱۹۸۵)

- راه‌هایی در جنگل‌های بارانی (۱۹۹۰)

- زیستن با افریقا (۱۹۹۴)

- چگونه جوامع متولد می‌شوند (۲۰۰۴)

- مستعمره بودن (۲۰۱۰)

روایت شفاهی... ۲۲۶ صفحه است و نویسنده آن را در پانزده فصل، یک مقدمه، مجموعه یادداشت‌ها، کتاب‌شناسی و نمایه تنظیم کرده. شیوه کار او بدین طریق است که در هر فصل، پس از یک درآمد کوتاه به بحث اصلی وارد می‌شود و در پایان، خلاصه‌ای از اهم مطالب آن فصل را به دست می‌دهد. یادداشت‌ها، به صورت یک جا در پایان کتاب آمده و هر فصل حاوی عناوین فرعی متعددی است.

فصل اول که در برگیرنده چهار عنوان اصلی است، نویسنده به اهداف و چارچوب‌های کار، رابطه روایت شفاهی با تاریخ مکتوب، و برخورد با روایت شفاهی در ادبیات قوم‌شناختی می‌پردازد و تأکید می‌کند که «در میان انواع گوناگون منابع تاریخی، روایت‌های شفاهی از جایگاهی ویژه برخوردارند اما هنوز به عنوان اسناد تاریخی، ویژگی‌های خاص آن‌ها کمتر مورد تحلیل قرار گرفته است» (ص xi) و منظور او از تاریخ شفاهی «تمام گواهی‌های شفاهی مرتبط با

فصل است.

در فصل شش که «فهم گواهی، ویژگی های خاص یک گواهی» نام دارد، نویسنده عنوان می کند: «اگر مورخ در پی فهم رویدادهای مرتبط با گذشته باشد، نخستین گام، فهم گواهی است. پیش از هر چیز او باید تشخیص دهد که آیا سخنان شخص مصاحبه شونده، محتوایی تاریخی دارد یا خیر، سپس میزان اثرگذاری احتمالی منبع خود را بررسی کرده و ساختار گفتار او را به دقت مورد توجه قرار دهد» (ص ۴۷).

از نظر او این امکان وجود دارد که بین گونه های متنوع روایت های شفاهی و گواهی های کلامی تمایز قابل شد. هر یک از این گونه ها ویژگی خاص دارد و به عنوان یک منبع تاریخی دارای ارزش متفاوتی است. از جمله خطوط این تمایز می توان به قصد یا عدم قصد در پس پشت یک گواهی، الحاقات و ضمایم یک گواهی، شکل گواهی، مقوله ادبی که این گواهی در آن جای می گیرد، شیوهی انتقال گواهی و... اشاره کرد.

فصل هفت «ساختار یک گواهی» نام دارد و دارای پنج بخش فرعی است: ساختار رسمی ظاهری (ص ۵۴)، عوامل رسمی تأثیرگذار بر یک گواهی (ص ۵۵)، عوامل رسمی تأثیرگذار بر انتقال (ص ۵۶)، ساختار درونی (ص ۵۷)، روشن تر ساختن گواهی به واسطه ساختار آن (ص ۶۳) و خلاصه ای مطالب (ص ۶۵). در فصل هشت - «معنای گواهی» - ابتدا معنای لنوی این واژه تعریف شده و پس از ورود به معنای اصطلاحی، منظور از «گرفتن گواهی» در صفحه ۶۷ توضیح داده شده است. از مباحث جالب این فصل می توان به «نمادگرایی و کنایات شاعرانه» اشاره کرد (ص ۶۹).

«گواهی همچون سربابی از واقعیت» عنوان فصل نه کتاب است که به اهمیت اجتماعی یک روایت می پردازد. آغازگر این فصل اظهار نظر قاطع و شگفت انگیز نویسنده است که: «یک روایت چیزی بیش از سراب واقعیتی که به وصف آن پرداخته، نیست چرا که راوی تنها وجوهی از آن واقعیت را می بیند و تفاسیر خاص خود را از این وجوه ارائه می کند. در واقع مصاحبه یا شخصیت او، علایق شخصی اش و ارزش های فرهنگی جامعه اش متحقق شده و رنگ پذیرفته» (ص ۷۶).

فصل ده «ارزش های فرهنگی و گواهی» نام دارد و مفاهیم و ارزش های فرهنگی جامعه ای که مصاحبه شونده بدان تعلق دارد را برمی شمرد. فصل یازده به «شخصیت منبع خبری» پرداخته (ص ۱۰۸) و فصل دوازده «مقایسه ای گواهی ها» نام دارد (ص ۱۲۰). از جمله عناوین این فصل می توان به مباحث زیر اشاره کرد: مقایسه ای متنی که خود شامل دو بخش فرعی است: متون ثابت (ص ۱۲۱) و متون آزاد (ص ۱۲۶)، مقایسه ای شرایط انتقال (ص ۱۲۹)، محل انتقال (ص ۱۳۳)، نوع انتقال (ص ۱۳۴) و نتایج به دست آمده از شیوهی تطبیقی (ص ۱۳۷).

«معرفت تاریخی» عنوان فصل سیزده کتاب است و آن گونه که در ابتدای فصل (ص ۱۴۲) آمده، به انواع روایت و ویژگی های آن ها به عنوان منابع خبری اختصاص دارد. در این جا نویسنده از شعارها، فرمول های اخلاقی، عبارات آیینی، عناوین و لقب ها، شعر در انواع تاریخی، مدیحه، شخصی، نام جای ها، نام اشخاص، حکایات و داستان ها، داستان های مرتبط با تاریخ عمومی، اسطوره ها، اسطوره های سبب شناسانه، داستان های هنری صرف، خاطره های شخصی و... اشاره کرده و تمامی آن ها را جزئی تأثیرگذار در ثبت تاریخ شفاهی معرفی می کند. «روایات چگونه مفرضانه هستند» عنوان فصل چهارده کتاب است که در ۱۹ صفحه تدوین شده و بیشتر به نقش موانع سیاسی در ثبت بی غرض

وقایع اشاره دارد. پس از ذکر مثالی از رواندا و برونندی (ص ۱۶۶)، نویسنده محدودیت های روایت شفاهی را برشمرده (ص ۱۷۰) و دوباره بر تأثیر زبان و فرهنگ تأکید می ورزد. در فصل پانزده - «تفسیر تاریخ» - شیوه های صحیح یک مصاحبه ی معتبر، از مکان مناسب گرفته تا منبع خبری موثق و ضبط وقایع مورد بازبینی قرار گرفته است. کتاب شناسی هفت صفحه را به خود اختصاص داده و نمایه ی کلی پایان بخش آن است.

اصل کتاب به زبان فرانسه است و اچ ام رایت^{۱۷} آن را به انگلیسی برگردانده. او پیش تر بوروکراسی و تمدن چین اثر اتین بالاز را نیز به انگلیسی ترجمه کرده و خود دارای دست کم دو کتاب مستقل در حوزه ی تاریخ است. اما مقدمه ی کتاب را نیز دو تن از پژوهشگران و نویسندگان همین حوزه تألیف کرده اند. سلما لیدسورف^{۱۸} صاحب آثاری چون خاطرات سرکوب گرویی: حکایاتی حقیقی پیرامون عواقب ظلم و بی رحمی (۲۰۰۹)، کار گروهی و حافظه و حکومت استبدادی (۲۰۰۵)، کار گروهی. و الیزابت تونکین^{۱۹} که از میان آثار او می توان به ساختارهای اجتماعی تاریخ شفاهی (۱۹۹۵)، کمبریج و تاریخ و قومیت (۱۹۸۹) اشاره کرد.

پی نوشت

۱. مورن، ادگار، شناخت شناخت، ترجمه ی علی اسدی، تهران: انتشارات سروش، چاپ اول ۱۳۷۴، ص ۳۸
۲. عزتی، مرتضی، روش تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: مؤسسه ی تحقیقات اقتصادی دانشگاه تربیت مدرس، چاپ اول ۱۳۷۶، ص ۲۰
۳. سریع القلم، محمود، روش تحقیق در علوم سیاسی و روابط بین المللی، تهران: نشر فرزانه روز، چاپ اول ۱۳۸۰، ص ۱۰۰. به نقل از ملائی توانی، علیرضا، درآمدی بر روش پژوهش در تاریخ، تهران: نشر نی، چاپ اول ۱۳۸۶، ص ۴۴
۴. ملائی توانی، علیرضا، درآمدی بر روش پژوهش در تاریخ، تهران: نشر نی، چاپ اول ۱۳۸۶، ص ۴۴
۵. کیوی، ریمون و کوک وان کامپنهود، روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه ی عبدالحسین نیک گهر، تهران: فرهنگ معاصر، چاپ سوم ۱۳۷۳، ص ۲
۶. ساروخانی، باقر، روش های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ سوم ۱۳۷۵، جلد ۲، ص ۲۴
۷. زرین کوب، عبدالحسین، تاریخ در ترازو، تهران: مؤسسه ی انتشارات امیرکبیر، چاپ سوم ۱۳۷۰، ص ۱۳۸
۸. رجبلو، قنبرعلی، «سیر تطور روش و نظریه در علم تاریخ»، در: محمود اسماعیل، نقد تاریخ پژوهی اسلامی، ترجمه ی حجت الله چودکی، تهران: پژوهشکده ی تاریخ اسلام، چاپ اول ۱۳۸۸، ص ۱۱

9. Oral History

۱۰. آذری خاکستر، غلامرضا، «اهمیت تاریخ شفاهی سبزوار در مطالعات تاریخی»، در: مجله ی روزگاران، زمستان ۱۳۸۸ و بهار ۱۳۸۹ (گروه تاریخ سازمان آموزش و پرورش خراسان).
۱۱. خلیلی، نسیم، «نقش تاریخ شفاهی در تاریخ نگاری»، در: مجموعه مقالات نخستین همایش تاریخ شفاهی ایران، شانزدهم اسفندماه ۱۳۸۵، ص ۱۹۳
۱۲. حسن آبادی، ابوالفضل، «نقش دانشگاه ها در گسترش تاریخ شفاهی»، در: مجموعه مقالات نخستین همایش تاریخ شفاهی ایران، شانزدهم اسفندماه ۱۳۸۵، ص ۲۰۵

13 . Institut d'histoire du temps present

14 . Oral Tradition: A Study in Historical Methodology

15 . Jan Vansina

16 . Aldine Transaction

17 . H.M. Wright

18 . Selma Leydesdorff

19 . Elizabeth Tonkin